

KÖZÉP-EURÓPÁT MEG KELL CSINÁLNI

Trianon és a revízió. Újságcikkek, tanulmányok, feljegyzések a népi íróktól (1920–1944)
Szerkesztette: PÉTERFI GÁBOR. Osiris, Budapest, 2021. 251 oldal, 3980 Ft

Tizenhét évvel ezelőtt egy kiránduláson voltam Erdélyben, és az egyik kalotaszegi faluban a lelkipásztor azt mondta nekünk: „Mindaz, amit itt látnak, az önök történelme és kultúrája is.” Akkoriban ezt nem értettem még. Azóta egyre inkább érzem, hogy a kultúrnationalizmus figyelembe vétele nélkül megérthetetlen annak a hatszögletű tájegységnek és népegyveglegnek a története, amelynek helyét a sors a Balti-tenger, az Ural, a Fekete-, Földközi- és Adriai-tenger, meg a Bécsi-erdő és az Elba között jelölte ki. A nyugati geopolitikai szakértők talán azért nem értik az ebben a térségben zajló felszíni politikai folyamatokat, mert nincs idejük vagy akaruk elmélyedni Közép- és Kelet-Európa mélyebb történelmében, beleértve az egyes népek társadalomlélektanát is. Hiszen az Egyesült Államokban és Franciaországban elméletileg mindenki „amerikai” és „francia” – a kisebbségi kérdés hivatalosan nem létezik (valójában persze mindig létezett: az időben előrehaladva eszközeiben finomodó, de a társadalom alrendszereiben máig kitapintható megkülönböztetések rendszeréről a katolikus írek és mexikói-amerikaiak, vagy a bretonok és elzásziak tudnának mesélni, nem beszélve a más bőrszínű kisebbségekkel való felemás viszonyról). A nyugati szerzők hajlamosak az államnationalista fölfogást kiterjeszteni olyan történelmi régiókra, amelyekben az államhatárok átvágtak etnikai-kulturális tömböket, és ahol a nemzetek részeinek ide-oda tologatása még a 20. század közepén is valóság volt.

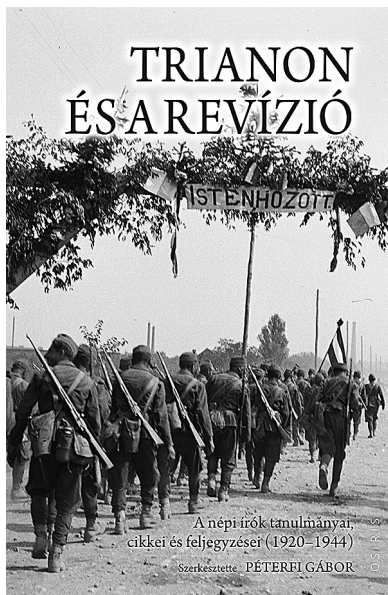
Mindezt fontos tudatosítani, amikor kézbe vesszük a Péterfi Gábor történész és történelemtanár által szerkesztett *Trianon és a revízió* című forrásgyűjteményt. Péterfi Gábor az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium tanára, számos társadalmi egyesület, egyebek mellett a Rákóczi Szövetség és a Kutató Tanárok Országos Szövetség-

nek tagja, akinek nevéhez nívós könyvek fűződnek, mint például a helyi emlékezetet megidéző *A huszadik század emlékezete a Galga mentén* című kötet. Kutatója a népi írók mozgalma történetének, *summa cum laude* minősítéssel megvédett doktori disszertációját is e téma egyik fejezetéről, Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiójáról és külpolitikai nézeteikről írta. Tagja volt a Papp István által szervezett *Népi blog* nevű szellemi műhelynek [akárcsak e recenzió szerzője – a Szerk.], amely a Facebookon szerveződve tudományos ismeretterjesztő írásokban mutatta be a népi írók mozgalmát.

Három nagy téma ért össze az Osiris Kiadónál megjelentett kötetben, úgymint a népi írók reflexiója egyrészt a trianoni békeszerződésre és annak utóhatásaira, másrészt az 1938–41 közötti revíziós hullámra és ezzel kapcsolatosan a magyarországi külpolitika kényszerpályájára vonatkozóan, valamint a népi írók által (is) megfogalmazott vízió „Közép-Európa” és/vagy a „Duna-völgy” valamilyen egységének megvalósításáról.

A kötet 71 forrást tartalmaz a népi írók (leggyakrabban Németh László és Féja Géza) tollából, amely-

ket nyolc nagy fejezetbe soroltak. Péterfi egy maga nemében egyedi forrást is közöl: az ún. Zilahy Vendégkönyvet. Ezt a forrást, amely betekintést enged Zilahy Lajos és a népi írók szerteágazó kapcsolatrendszerébe, a Zilahy-örökös, Elisabeth K. Graves biztosította a szerkesztő rendelkezésére. Zilahy Lajos író azok közé tartozott a '30-as években, akik közvetítő szerepet játszottak a hatalom és a népi írók között. Sokszor elfeledkezünk a népiek konzervatív segítőiről (Zilahy mellett Zsindely Ferencről, Zsindelyné Tüdös Kláráról vagy éppen gróf Teleki Pálról), holott ezek az emberek sokat tettek azért, hogy a népi írók gondolatai, akár a külpolitikával, akár a népi tehetségmentéssel kapcsolatban, elterjedhessenek.

Az nem meglepő, hogy a népi írók elítélték a Trianonban aláírt békeszerződést. Ha volt valami, amiben kivételes konszenzus volt a korabeli Magyarországon, és amiben Horthy Miklós kormányzótól a legutolsó illegális kommunista üzemi bizalmiig mindenki egyetértett, akkor az a békeszerződés igazságtalansága volt. Mindenki revíziót akart – ám abban már megoszlottak a vélemények a különböző politikai erők között, hogy a revízió *milyen formában és kinek a segítségével* menjen végbe. Ahogyan abban is, hogy mi legyen egy reménybeli sikeres revízió után, amikor rászakad az amúgy is megosztott elitre és társadalomra az „uramisten, győztünk” érzése – amely bizony teherként szakadt a román, cseh és szerb elitcsoportokra is, amelyek hirtelen hatalmas nemzetiségi tömbök uraiként találták magukat. Hiszen az biztosnak tűnt, hogy a szomszédos nacionalizmusok nem tűnnek el nyomtalanul, elvégre a magyar sem tűnt el az elcsatolt területeken.

A „mi legyen a szomszédokkal” volt az a kérdés, amiben a népi írók sokszor különvéleményt fogalmaztak meg az ország politikai vezetésétől. Németh László és Féja Géza, e kérdésben a két legtöbbször megnyilatkozó népi író, valamint Kovács Imre, Szabó Zoltán, továbbá a népiek mestere, Szabó Dezső másként látták a szomszédos népekkel való kapcsolat kérdését, mint az államhatalom. Hiszen nem az ezeréves magyar államiság visszaállítására, hanem a közép-európai népekkel való sorsközösségre helyezték a hangsúlyt. Míg a magyar elit és a középosztály jelentős része az *államra* fókuszált, a népiek nyelvezetét és látásmódját a területen élő *ember* befolyásolta. Ezen kívül föl hívták a figyelmet arra, amire a hazafias propaganda nem kellően: a Trianon mögötti magyar felelősségre.

Szabó Dezső fölvetette a térség népeit egybefogó konföderáció tervét. Féja Géza 1935 karácsonyán írott cikkében méltatta a „bolond” Teleki László grófot, aki 1849-ben franciaországi követként Párizsból hazairva fölvetette Kossuthnak a föderalizmust mint gyógyírt a nemzetiségi kérdésre. Féja jogosan lelkesedik Telekiért, ám elfeledve, hogy az ötlet a lengyel emigrációtól fejtől, Adam Jerzy Czartoryski hercegtől érkezett (erre a tényre a Péterfi Gábor által írott bevezetőben történik is említés). Megemlíthetjük, hogy Nicolae Bălcescu román politikus, történétíró 1850-ben megírta egy román–szerb–magyar államszövetség tervét. Vagyis tervekből nem volt hiány. Nem tudjuk, mi lett volna a sorsa ezeknek az integrációknak, amennyiben

a történelem kellő időt biztosít számukra. Mindemellett cinikus álláspont lenne lesöpörni a népiek őszinte bizalmát a közép-európai vagy Duna-völgyi egység iránt. Ha nem is politikailag, kulturálisan a népek sorsközössége, hasonló történelmi tapasztalata nyilvánvaló. A népiek sokat tettek a korban azért, hogy ezt a „tejtévériséget” (Németh László) tudatosítsák, és föl hívják a figyelmet a történelmi, társadalomlélektani azonosságokra, amelyek mai napig árulkodóak a magyar, román, szlovák, lengyel stb. népköltészet alkotásainak egymásra reflektálásában. Másrészt a közép-európai sorsközösség hangsúlyozása kifejezetten antiimperialista program volt. Kovács Imre egyszerre üzent a Trianont tető alá hozó nyugati hatalmaknak, a tengelyhatalmaknak és a Szovjetunióknak, sőt a kisállami eliteknek, amikor világgá kiáltotta, hogy „a Duna völgye a Duna-völgyieké”. Természetesen a kisállami nacionalizmusok erősebbek voltak ezúttal is, mint az egység gondolat megfogalmazói, így Kovács, Féja és Németh méltatása a kossuthi konföderációs terv valamilyen fölélesztéséről – de minimum egy közös nagyhatalom-ellenes övezetről – hamvába hullt.

Mit üzenhet a mának egy ilyen kötet? Egyfelől **segíthet megérteni a traumát, amelyet Trianon jelentett**. Ez a trauma lecsapódott például önbírálatban. Mert ugyan ki ne hatódna meg Németh László során: „Erdély a legkülönb nő volt, akivel a magyarságnak itt Európában dolga akadt, s a kései utazó, aki komoly zöld szemei előtt járt heteken át, a méltatlan, legkülönb pártját elvesztett hím szomorúságát érezhette: ez után a nő után már csak lefelé mehetek.” Ennél szebb metaforával még nem szidták nemzetet, amiért nem volt képes megtartani azt, amit a sors ingyen adott neki! Másrészt számos cikk, beszámoló, tudósítás megemlékezik azokról a heroikus erőfeszítésekről, ahogyan a határon túli magyarság igyekszik küzdeni a túlélésért, a megmaradásért.

A kötet pedagógiai érdeme mellett sem mehetünk el szótlánul: a forrásgyűjtemény kiválóan használható az oktatásban. Eddig nem akadt olyan forrásgyűjtemény a revízióról, amely kifejezetten a népi írók álláspontját jelenítette volna meg. A népi írókra magukra kevés idő jut az oktatásban, holott megítélesem szerint a 20. századi magyar történelem legfontosabb eszmei mozgalmát alkották. Most a revízió és a békés közép-európai együttélés kapcsán szemezhetünk külpolitikai írásaikból, a tanórán is.

PAÁR ÁDÁM